

4. Коломоєць Т.О. Адміністративний примус у публічному праві України : теорія, досвід та практика реалізації : автореф. дис... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Х., 2005. 46 с.
5. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України : підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
6. Курс Адміністративного права України : підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Сущенко та ін.]. 2-ге вид; перероб. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2013. 872 с.
7. Манохин В.М. Советское административное право. Саратов, 1968. 320 с.
8. Поліщук А. О. Окремі аспекти щодо визначення адміністративного примусу в діяльності Національної поліції. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2017. № 1. С. 76-81.
9. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 40-41. Ст. 379.
10. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навчальний посібник. Київ: Атіка, 2007. 624 с.

УДК 342.9

ІЩУК Д.О.

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СИСТЕМА СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ»

У статті узагальнено теоретичні підходи щодо визначення таких понять, як «суб'єкт», «суб'єкт права», «суб'єкт протидії корупції» та «система». Запропоновано авторське визначення поняття «система суб'єктів протидії корупції». Визначено характерні ознаки, які притаманні для відповідної системи, до яких віднесено: розподіл повноважень між органами державної влади з метою уникнення їх дублювання; наявною є єдність мети діяльності цих органів, втім завдання, які вони виконують різняться між собою; розгалуженість відповідних органів; органи об'єднані регулярною взаємодією.

Ключові слова: суб'єкт, корупція, протидія корупції, система, органи державної влади, повноваження.

В статье обобщены теоретические подходы к определению таких понятий, как «субъект», «субъект права», «субъект противодействия коррупции» и «система». Предложено авторское определение понятия «система субъектов противодействия коррупции». Определены характерные признаки, которые свойственны для соответствующей системы, к которым отнесены: распределение полномочий между органами государственной власти с целью избегания их дублирования; существование единой цели деятельности этих органов, однако задачи, которые они выполняют, отличаются между собой; разветвленность соответствующих органов; органы объединены регулярной взаимодействием.

Ключевые слова: субъект, коррупция, противодействие коррупции, система, органы государственной власти, полномочия.

The article summarizes theoretical approaches to defining concepts such as 'subject', 'subject of law', 'subject of counteraction to corruption' and 'system'. The author defines the concept of "system of subjects of combating corruption". The characteristic features

that are inherent in the respective system are identified, which include: the distribution of powers between public authorities in order to avoid duplication; there is unity of purpose for the activities of these bodies; however, the tasks they carry out differ from one another; branching of relevant bodies; bodies are united by regular interaction.

Key words: *subject, corruption, anti-corruption, system, public authorities, powers.*

Постановка проблеми. Безсумнівним та незаперечним є той факт, що корупція є виключно негативним явищем, яке негативно впливає: по-перше, на соціальний розвиток суспільства, оскільки порушує розвиток нормальних суспільних процесів в державі, знижує рівень добробуту населення; по-друге, на економічний розвиток держави, оскільки при високому рівні корупції до державного бюджету не надходить досить велика кількість грошових коштів; по-третє дестабілізує політичну ситуацію в країні, підриває рівень довіри громадян до держави та її органів, а також підриває імідж держави на міжнародній арені. Все це, як ви вже відзначали, вимагає від держави реалізації заходів із протидії корупції. Разом із тим варто відмітити, що *протидія корупції – це складний за своєю структурою та сутністю процес, реалізація якого вимагає якісної та ефективної роботи відповідних суб'єктів, дослідженню яких і буде присвячено дане наукове дослідження.*

Стан дослідження. Проблема протидії корупції не є новою, адже вона потрапляла у поле зору різних науковців. Зокрема, на звертали увагу: Л.А. Луць, Ю.І. Паршин, Ю.Г. Масікевич, О.В. Шестопалов, А.А. Негадайло, К.О. Сорока, І.О. Клочко, О.І. Добровольський, М. В. Цвік, В.А. Дем'янчук, В.В. Доненко, В.Д. Бабкін, Н.І. Зражевська та багато інших. Втім, незважаючи на чималу кількість наукових здобутків, у зазначеній царині залишається велика кількість проблем теоретичного та практичного характеру.

Саме тому метою статті є: надати визначення поняття система суб'єктів протидії корупції.

Вклад основного матеріалу. Взагалі, поняття «суб'єкта» є широко вживаним, зокрема у таких сферах як юриспруденція, медицина, логіка, філософія тощо. Так, у філософії суб'єкт (від латинського subjectus - лежачий внизу (sub - під і jacio - кидаю, кладу підстава) - позначає носія пізнання і наочно-практичної діяльності (індивідів, соціальних груп, державних і політичних інститутів). Іншими словами - це джерело активності, дії, направлених на об'єкт [1, с. 185]; розуміється як істота, здатна до пізнання навколишнього світу, об'єктивної дійсності й до цілеспрямованої діяльності [2, с. 814].

Сучасне трактування поняття «суб'єкт» бере початок від Р. Декарта, в якого різке зіставлення суб'єкту і об'єкту виступило вихідним пунктом аналізу пізнання і, в частковості, обґрунтування знання з точки зору його достовірності; тлумачення суб'єкту як активного початку в пізнавальному процесі відкрило дорогу до дослідження умов і форм цього процесу, його суб'єктивних передумов [3; 4]. Наступний важливий крок на цій дорозі був зроблений І. Кантом, який розкрив деякі істотні закони внутрішньої організації суб'єкта, що роблять можливим досягнення загального і необхідного знання (вчення про категорії як форми регуляції мислення і про категоріальний синтез, вистава суб'єкта як родового, тобто що вміщає в себе весь історичний досвід пізнання). Як підкреслював Кант, людина – активна фігура соціального прогресу, яка реалізує свої права і обов'язки у взаємодії з іншими суб'єктами у рамках соціуму [5, с. 139-140; 6].

В юридичній термінології «суб'єкт» - це особа або організація як носій певних прав і обов'язків. В юридичному, науковому і навчальному аспектах поруч з терміном «суб'єкт» часто оперують термінами «людина», «права людини», «індивід», «особистість». На перший погляд мова йде про одну і ту ж саму категорію, що характеризує людську особу як єдине ціле. Тут поєднуються і природні біологічні, і психічні, і соціальні якості, що виділяють дану особу у соціальному середовищі від інших [7, с. 81]. Формування людини як особистості обумовлено можливістю впливу на її біопсихологічну природу досвіду попередніх поколінь, навичок, знань, традицій, звичаїв і інших аспектів, що формують культуру суспільства. Особистість може розвинути з біопсихологічного людського індивіда тільки під впливом виникаючих у сфері людських взаємин конкретних суспільно-історичних умов. Під впливом інтересів різних соціальних груп у суспільстві формуються правила, що моделюють поведінку суб'єкта цього соціуму. Саме система суспільних зв'язків впливає на формування вимог, що ставляться до індивіда для того, щоб суспільство сприймало його як особистість, що володіє певним соціальним, правовим статусом [7, с. 82].

Взаємодія людини в будь-якій сфері із зовнішнім середовищем, особливо із соціальним світом, не може складатися інакше, ніж за посередництвом певних її уявлень про світ, наданням його елементам певного сенсу та значущості. Таким чином, вихідним у поглядах про сутність права є те, що саме право розглядається як породження суспільних відносин, передовсім взаємин між соціалізованими індивідами, адже те, що людина живе серед інших людей, не є її примхою чи висновком, якого вона дійшла з мотивів спільної вигоди: людина за своєю природою — як фізичною, так і духовною — призначена для життя у суспільстві і стає людиною лише в результаті життя в суспільстві. Способом існування соціалізованих індивідів, що мають суперечливі, але водночас однотипні з іншими інтереси, котрі вони не можуть самостійно реалізувати, є соціальне спілкування (конфлікт та співпраця) у формі стосунків одного з іншим та всіма іншими, яке й виступає по суті реальним, фактичним джерелом права [8, с. 97]. Так, як стверджує С.І. Архипов, суб'єкт права як сукупність його юридичних зв'язків — це правова особистість, її інтереси, намагання, об'єктивовані зовні [9]. Суб'єкт права, на його думку, це не тільки носій прав та обов'язків, а й головний фактор правового життя, від якого залежать зміст права, його функціонування та розвиток [10, с. 213]. Сьогодні, у період бурхливих змін, які відбуваються у правовій науці, особливої уваги заслуговує підхід даного вченого, за яким суб'єкт права характеризується як «сукупність правових зв'язків», що не є елементом правових відносин, а навпаки, власне правові відносини є вторинними щодо суб'єкта і будуються навколо нього [11, с. 33].

Суб'єкти права, пише В.Н. Протасов, — це особи, які в силу дії особливих юридичних норм знаходять юридичну можливість ставати учасниками правових відносин, бути носіями юридичних прав і обов'язків. Розуміння механізму дії права передбачає розрізнення понять «суб'єкт права» і «суб'єкт правовідносин» [12]. Суб'єкти права — це потенційні учасники правовідносин, особи, які лише можуть бути носіями юридичних прав і обов'язків. Суб'єкт правовідносини — суб'єкт права, який реалізував свою правосуб'єктність і став учасником конкретного правового відношення. Будь-який суб'єкт правовідносини — це завжди суб'єкт права (без цього він просто не зміг би стати таким), але не кожен суб'єкт права — учасник того чи іншого конкретного правовідношення. Для того щоб суб'єкт права перетворився на суб'єкта правовідносини, повинні з'явитися певні юридичні факти, які «запускають» в дію відповідну представницько-зобов'язуючу норму (норми), і вона, у свою чергу, покладає на конкретних суб'єктів права юридичні обов'язки і надає їм юридичні права, роблячи їх тим самим учасниками виник правовідносини. Суб'єкти права, таким чином, поряд з нормами права і юридичними фактами являють собою одну з передумов (необхідних умов) виникнення та існування правовідносин [12].

В рамках представленого наукового дослідження найбільш доцільно говорити про суб'єкт права (як юридичну особу), що наділена певною сукупністю повноважень задля вирішення завдань та виконання функцій, які покладені на них у відповідній сфері суспільних відносин. Що ж стосується безпосередньо окресленої у роботі проблематики, то варто відзначити, що в науковій літературі існує чимала кількість підходів щодо визначення поняття «суб'єкт протидії корупції». Так, В.В. Доненко в якості «суб'єкт протидії корупції» говорить про «суб'єкти державної антикорупційної політики» як народ України, система органів державної влади та органів місцевого самоврядування, установи, організації і особи, які уповноважені (зобов'язані або мають право брати участь) на формування і реалізацію державної антикорупційної політики [13, с. 45].

В. А. Дем'янчук розглядаючи дефініцію щодо визначення термінів «державна (публічна) політика» та «суб'єкти протидії корупції», пропонує власне бачення терміну, а саме через «суб'єкти антикорупційної політики» які представляються автором як державні та недержавні інституції, юридичні та фізичні особи, які відіграють основну чи додаткову роль у формуванні та втіленні стратегічного рішення, спрямованого на зменшення рівня корупції в країні шляхом запровадження превентивних заходів, зміцнення режиму законності, а також формування у суспільстві нетерпимого, негативного ставлення до корупції як суспільно небезпечного явища за допомогою спільних зусиль державних та громадських структур [14, с. 93]. З позицій дослідниці, саме таке визначення видає уявлення про суб'єктів такої політики у широкому теоретичному значенні та має за мету збагатити уявлення про цю категорію у науковому сенсі [14, с. 96].

О. І. Добровольського, під суб'єктами протидії корупції слід розуміти визначених на нормативно-правовому рівні осіб, які здійснюють завдання із протидії корупції в конкретній сфері шляхом активного використання законодавчо закріплених повноважень (комплексу прав та обов'язків), за допомогою яких вони чинять регулюючий вплив на такі правовідносини [15, с. 76]. Із цього визначення можна виділити такі характерні ознаки суб'єкта протидії корупції: по-перше, це конкретна особа (фізична або юридична), яка має відповідний правовий статус; по-друге, така

особа має бути наділена за законодавством повноваженнями у сфері протидії корупції; по-третє, діяльність зазначених осіб спрямовано на виконання завдань і функцій з протидії корупції та запобігання їй [16, с. 48].

Таким чином, узагальнюючи наведені вище наукові позиції, слід констатувати, що під суб'єктом протидії корупції необхідно розуміти органи державної влади (та їх посадових осіб), а також уповноважених керівників підприємств, установ та організацій, які відповідно до норм чинного законодавства України наділені всією необхідною сукупністю повноважень задля того, щоб припинити та попередити подальше виникнення корупційних правопорушень. У своїй сукупності представлені органи державної влади складають собою певну систему.

Тож, якщо розглядати суб'єкти протидії корупції з урахуванням її розгалуженості у площині теорії організації, нам обов'язково слід звернутися до теорії систем, саме вона є в основі теорії організації. Сам термін «система» використовується у тих випадках, коли треба охарактеризувати досліджувані нами суб'єкти як дещо складне. Системність притаманна чи не кожній категорії, що функціонує у сфері протидії та запобігання корупції, тому про неї можна говорити в багатьох розуміннях. Як стверджує К.О. Сорока, існує понад тридцять визначень системи та, зводячись до енциклопедичної довідки, серед найбільш відомих визначення «система» автор виокремлює такі: – це множина елементів, що знаходяться в певних співвідношеннях і зв'язках один з одним, взаємодіють між собою, утворюють певну цілісність, як ціле взаємодіють із навколишнім середовищем; – це сукупність елементів, яка має нові властивості, відсутні у кожного елемента; – це сукупність засобів вирішення проблеми [17, с. 16].

Словник Вебстера визначає систему – як складну єдність, яка сформована багатьма та як правило різними факторами і має загальний план або служить для досягнення спільної мети; система – це зібрання або з'єднання об'єктів, які об'єднані регулярними взаємодіями або взаємозамінністю; система – упорядковано діюча цілісність, тотальність [18]. Ю.І. Паршин особливу увагу приділяє визначенню англійського вченого і дослідника складних систем, відомого спеціаліста з кібернетики Уіл'яма Рос Ешбі, австро-угорського вченого Карла Людвіга фон Бергаланфі та визначення В.І. Вернадського, в якому систему визначено як сукупність взаємодіючих різних функціональних одиниць, зокрема біологічних, людських, машинних, інформаційних, природних тощо [19, с. 15; 20, с. 4; 21, с. 36]. Також автор зазначає, що система – це упорядковане складне ціле, яке складається з множини елементів, що залежать один від одного, взаємодіють між собою за допомогою відносин і зв'язків, а також розташовуються у певному порядку та діють спільно у досягненні поставленої мети [21, с. 36].

За М.Н. Байтінім, правова система - це сукупність внутрішньо організованих і взаємопов'язаних, класово однорідних і спрямованих зрештою до загальних цілей правових явищ, кожне з яких в рамках єдиної структури виконує свою специфічну службову роль [22, с. 38]. Отже в даному визначенні правова система характеризується з позиції власне системного підходу. З позицій системного підходу досліджує правову систему А беручи за основу визначення правової системи, запропонованої Л.А. Луцем, який розглядає правову систему суспільства як «цілісну структурно організовану за допомогою юридичних норм стійку взаємодію суб'єктів права, що забезпечує досягнення належного правопорядку як необхідної умови функціонування соціальної системи» [23, с. 11-12]. Можна стверджувати, що система суб'єктів протидії корупції є правовою системою, оскільки являє собою цілісну структурно організовану взаємодію суб'єктів.

Висновок. Таким чином, система суб'єктів протидії корупції представляє собою сукупність органів державної влади, що наділені певною сукупністю владних повноважень у відповідній сфері суспільних відносин, та які взаємодіють між собою і доповнюють одне одного, та спільна діяльність яких спрямована на досягнення єдиної спільної мети - припинити, або ж хоча б знизити рівень корупційних правопорушень, що вчиняються в державі. Найбільш важливими характеристиками відповідної системи є:

- розподіл повноважень між органами державної влади з метою уникнення їх дублювання;
- наявною є єдність мети діяльності цих органів, втім завдання, які вони виконують різняться між собою;
- розгалуженість відповідних органів;
- органи об'єднані регулярною взаємодією.

Список використаних джерел:

1. Зражевська Н.І. Масова комунікація і культура: Лекції. Черкаси, 2006.
2. Словник української мови: в 11 томах. Том 9. 1978. С. 814. URL: <http://sum.in.ua/s/sub.jekt>

3. Лекторське Ст. А., Проблема суб'єкта і об'єкту в класичній і сучасній буржуазній філософії, М., 1965; Копнін П. Ст, Гносеологічні і логічні основи науки, М., 1974.
4. Суб'єкт (філософ.) (словник). URL: http://vseslova.com.ua/word/%D0%A1%D1%83%D0%B1%27%D1%94%D0%BA%D1%82_%28%D1%84%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%84.%29-103211u
5. Кант И. Из лекций по этике (1780-1782 гг. // Этическая мысль: научно-публицистические чтения. М., 1988.
6. Бабкін В.Д. Взаємозв'язок філософії права та загальної теорії держави і права. Проблеми філософії права. 2003. Том 1.С. 56-60.
7. Теорія держави і права : навч. посіб. / [О. М. Головкин, І. М. Погрібний, О. В. Волошенюк та ін.] ; за заг. ред. І. М. Погрібного ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х. : ХНУВС, 2010. 276 с.
8. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. – Т. 1 : Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків., 2008.
9. Архипов, С. И. Субъект права в центре правовой системы. Государство и право. 2005. № 7. С. 13–23.
10. Архипов, С. И. Субъект права: теоретическое исследование. СПб., 2004.
11. Хаустова М. Суб'єкт права як елемент правової системи суспільства. Вісник Академії правових наук України. Харків. Право, 2009. № 3(58). С. 29-38.
12. Протасов, В. Н. Теория государства и права : учебник и практикум для академического бакалавриата / В. Н. Протасов. М. : Издательство Юрайт, 2015. 487 с.
13. Доненко В.В. Конспект лекцій з дисципліни «Правові та організаційні засади протидії корупції». Юридичний факультет Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. URL:<https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/0920/8.1.pdf>
14. Дем'янчук В.А. Поняття та види суб'єктів антикорупційної політики в Україні. Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 2, ч. 3. 2016. С. 92-96.
15. Добровольський О. І. Адміністративно-правове регулювання протидії корупції в органах Державної фіскальної служби України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 201 с.
16. Ключко І. О. Органи прокуратури України в системі суб'єктів протидії корупції. Право і Безпека. 2017. № 4. С. 47-52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2017_4_9
17. Сорока, К.О. Основы теории систем и системного анализа: [навч. посібник]. Харків: Харків. Нац. академ. міськ. господарства, 2004. 291 с. http://eprints.kname.edu.ua/10895/1/%D0%A1%D0%B8%D1%81%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7_1_8%D0%BD.pdf
18. Английский толковый словарь Merriam-Webster Collegiate. URL: <http://getintopc.com/softwares/productivity/merriam-webster-dictionary>.
19. Теорія систем в екології : підручник / Ю. Г. Масікевич, О. В. Шестопапов, А. А. Негайло та ін. Суми : Сумський державний університет, 2015. 330 с.
20. Ludwig von Bertalanffy. An Outline of General System Theory. URL: http://www.isnature.org/Events/2009/Summer/r/Bertalanffy1950-GST_Outline_SELECT.pdf.
21. Паршин Ю.І. Концептуальна модель системи забезпечення сталого розвитку національного господарства. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2016. Вип. № 16, Ч. 2. С. 35–38. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_16/2/9.pdf
22. Байтин М.И. Право – связующее звено между политической властью, государством и правовой системой общества // Вопросы теории государства и права: Личность, право, правовая система. - Саратов, 1988. – С. 32-45.
23. Луць Л.А. Європейські міждержавні правові системи: загальнотеоретична характеристика: Автореф. дис.докт.юр.наук (12.00.01). НАН Укр., Інст-т держ. і права. Київ. 2005. 32 с.